

BENDRŪJŲ CIVILINIO PROCESO PRINCIPŲ TAIKYMAS VYKDYMO PROCESĖ¹

Marius Žemkauskas

Ciuricho universitetas

Elektroninis paštas mariuszemkauskas@gmail.com

Mykolas Kirkutis

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės institutas

Elektroninis paštas mkirkutis@gmail.com

Vigintas Višinskis

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės institutas

Elektroninis paštas vigvis@gmail.com

Pateikta 2020 m. rugsėjo 21 d., parengta spaudai 2020 gruodžio 23 d.

DOI: 10.13165/JUR-20-27-2-14

Santrauka. Straipsnyje analizuojamos bendrųjų civilinių proceso principų (dispozityvumo, koncentruotumo, ekonomiškumo, rungtyniškumo, šalių lygiateisiškumo) taikymo vykdymo procese problemos. Autoriai nagrinėja, kokios Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnyje nustatytos teisės į teisingą teisimą garantijos (principai) taikomos vykdymo procese ir kokie jų taikymo šiame procese ypatumai. Taip pat vertinama, kokios bendrųjų civilinio proceso principų taikymo problemos kyla Lietuvos teismų praktikoje, kokie šių principų taikymo ypatumai. Autoriai nagrinėja ir naujausius antstolių institucinės veiklos pokyčius, kurie iš esmės

1 Straipsnis parengtas pagal Mariboro universiteto kartu su kitais partneriais vykdomą projektą (tarptautinio projekto „EU-En4s“, finansuojamo iš ES teisingumo programos, dalis).

panaikina išieškotojo teisę pasirinkti piniginio pobūdžio vykdomuosius dokumentus vykdančią antstolį. Vertinama, kaip naujasis teisinis reguliavimas pakeitė dispozityvumo principo taikymą vykdymo procese. Taip pat analizuojama, kokius veiksmus vykdymo procese atlieka teismas ir antstolis užtikrindami kitų bendrųjų civilinio proceso principų taikymo veiksmingumą vykdymo procese.

Reikšminiai žodžiai: bendrieji civilinio proceso principai, vykdymo procesas, vykdymo vieta teisės sistemoje.

Įvadas

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso² (toliau – CPK) VI dalyje reglamentuojamas vykdymo procesas. Vykdytas yra svarbi asmens subjektinių teisių apsaugos dalis³, kadangi jo metu realiai įgyvendinamas priverstinis vykdytinas teismo sprendimas ar kitas įstatyme nustatytas vykdytinas dokumentas.

Vis dėlto iki šiol kyla diskusijų, ar vykdymo procesas yra sudėtinė civilinio proceso dalis. Prof. dr. S. Vėlyvio nuomone, vykdomųjų dokumentų vykdymą perdavus privatiems teismo antstoliams vykdymo procesas nebelaikytinas sudėtine civilinio proceso dalimi⁴. Kitų autorių teigimu, vykdymo procesas nelaikytinas savarankiška teisės šaka dėl savarankiško reglamentavimo dalyko ir metodo nebuvimo⁵. Vienas iš požymių, leidžiančių identifikuoti savarankišką teisės šaką, – tai teisės šakai būdingi principai. Autorių nuomone, nors teisminis civilinis procesas užbaigiamas teismo sprendimo dėl ginčo esmės priėmimu ir jo įsiteisėjimu, vykdymo procese taip pat pasireiškia bendrieji civilinio proceso principai (dispozityvumo, proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo, šalių lygiateisiškumo bei rungtyniškumo). Tai vienas iš argumentų, kodėl vykdymo procesas neturėtų būti laikomas savarankiška teisės šaka.

Poreikį įvertinti bendrųjų civilinio proceso principų taikymo ypatumus vykdymo procese pagrindžia ir naujaisi vykdymo procesą reglamentuojančių nuostatų pakeitimai. Lietuvos Respublikos Seimas 2019 m. gruodžio 19 d. priėmė CPK vykdymo procesą reglamentuojančių straipsnių pakeitimo įstatymą⁶, kuriuo CPK 650 straipsnis

-
- 2 „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, LRS, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 16 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>.
 - 3 Laura Gumuliauskienė ir Vigintas Višinskis, „Antstolio procesinių veiksnių atlikimas elektroniniu būdu: galimybės ir problemos“, *Jurisprudencija* 19, 2 (2012): 508, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/46>.
 - 4 Stasys Vėlyvis, „Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso doktrinoje“ (Vilnius, 2006): 13, cituota iš Egidija Stauskienė, „Teisinių santykių subjektai vykdymo procese“, *Jurisprudencija* 7, 109 (2008): 42.
 - 5 Egidija Stauskienė, „Teisinė vykdymo proceso prigimtis“, *Jurisprudencija* 1, 91 (2007): 76, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2777/2581>.
 - 6 „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 604, 605, 609, 610, 611, 620, 650, 654, 679, 682, 727, 728, 733, 737, 744, 750, 753, 754, 766, 767, 769 ir 778 straipsnių pakeitimo įstatymas“, TAR, 2019 m. gruodžio 30 d., Nr. 21560.

buvo papildytas 3 dalimi. Šiuo pakeitimu įgyvendinami privačių antstolių institucinės veiklos pokyčiai, nustatant proporcingą vykdomųjų dokumentų dėl pinigų sumų išieškojimo paskirstymą antstoliams per Antstolių informacinę sistemą Sprendimų vykdymo instrukcijoje nustatyta tvarka.

Taip pat civilinio proceso principų taikymo vykdymo procese problema susijusi su žmogaus teisių apsaugos standartais ir jų taikymo apimtimi. Kyla klausimas, kokia apimtimi vykdymo procese turi būti taikomi Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 6 straipsnyje nustatyti rungtyniškumo, šalių lygiateisiškumo ir viešumo principai?

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti bendrųjų civilinio proceso principų turinį ir jų taikymo ypatumus vykdymo procese. Straipsnio objektas – bendrųjų civilinio proceso principų taikymas vykdymo procese. Šiam tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai: i) išnagrinėti, kaip taikomi bendrieji civilinio proceso principai užtikrinant veiksmingą teisės į teisingą teismą įgyvendinimą; ii) įvertinti bendrųjų civilinio proceso principų taikymo ypatumus vykdymo procese.

Straipsnio aktualumą rodo Lietuvos teisės doktrinos stoka vykdymo proceso problematika pastaraisiais metais. Didesnis dėmesys vykdymo procesui buvo skiriamas prieš du dešimtmečius. Nuo 1999 m. vykdymo proceso tema parašytos dvi disertacijos⁷, moksliniuose straipsniuose su vykdymu susijusius klausimus išsamiai nagrinėjo V. Višinskis⁸, L. Gumuliauskienė⁹, E. Stauskienė¹⁰, M. Žolynas¹¹, D. Ambrasienė¹², I. Žalėnienė, S. Vėlyvis¹³ ir kiti. Vis dėlto paskutiniai straipsniai publikuoti tik 2008

-
- 7 Vigintas Višinskis, „Teismo sprendimų vykdymo procesinės problemos“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 1999); Egidija Stauskienė, „Teismo vaidmuo vykdymo procese“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2006).
 - 8 Vigintas Višinskis, „Vykdymo procesas Lietuvoje: esama padėtis ir reformavimo kryptys“, *Jurisprudencija* 28, 20 (2002): 205–214, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3610>; *idem*, „Teismo sprendimo vykdymo vieta“, *Jurisprudencija* 1, 79 (2006): 128–137, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2932>; *idem*, „Ginčai dėl turto realizavimo vykdymo procese aktų pripažinimo negaliojančiais“, *Jurisprudencija* 12, 102 (2007): 37–44, <https://repository.mruni.eu/handle/007/12233>; *idem*, „Raginimas įvykdyti sprendimą“, *Jurisprudencija* 1, 103 (2008): 22–29, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2629>.
 - 9 Laura Gumuliauskienė ir Vigintas Višinskis, „Antstolio procesinių veiksmų atlikimas elektroniniu būdu: galimybės ir problemos“, *Jurisprudencija* 19, 2 (2012): 507–524, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/46>.
 - 10 Egidija Stauskienė, „Teismo sprendimų įvykdymo atgrėžimas“, *Jurisprudencija* 4, 82 (2006): 76–82, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2888>; *idem*, „Teismo išduodami vykdomieji dokumentai“, *Jurisprudencija* 11, 101 (2007): 58–65, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2657>; *idem*, „Teisinių santykių subjektai vykdymo procese“, *Jurisprudencija* 7, 109 (2008): 39–46, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2558>.
 - 11 Mindaugas Žolynas, „Vykdymo procesas – civilinio proceso stadija ar savarankiškas procesas?“, *Teisė* 62, 15 (2007).
 - 12 Vigintas Višinskis ir Dangutė Ambrasienė, „Teismo vykdomųjų dokumentų išdavimo tvarka“, *Jurisprudencija* 2, 104 (2008): 39–47, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2619>.
 - 13 Stasys Vėlyvis, Vigintas Višinskis ir Inga Žalėnienė, „Antstolio procesinių veiksmų apskundimas“, *Jurisprudencija* 1, 91 (2007): 21–27, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2770>; Stasys Vė-

metais. Jie buvo orientuoti daugiausia į praktinių problemų analizę. Todėl dėl doktrinoje kilusio ginčo dėl vykdymo proceso vietos civilinio proceso teisės sistemoje, dėl pakitusio vykdymo proceso reglamentavimo ir atsiradusių naujovių, susijusių su antstolių institucinės veiklos reglamentavimu, vykdymo dokumentų paskirstymu tarp antstolių, kyla poreikis įvertinti, kaip taikomi bendrieji civilinio proceso principai vykdymo procese šitaip atskleidžiant civilinio proceso ir vykdymo proceso bendrumą.

Šio darbo aktualumą rodo ir tai, kad anksčiau atliktuose tyrimuose tik užsiminta apie bendrųjų civilinio proceso principų reikšmę vykdymo procesui¹⁴. Todėl šiame straipsnyje skiriama daugiau dėmesio pakitusiai teisiniam reguliavimui ir civilinio proceso principų sąveikai. Užsienio teisės doktrinoje vykdymo proceso tematika nagrinėta W. A. Kennett¹⁵, C. H. van Ree ir A. Uzelac'o¹⁶, taip pat M. Storme'o¹⁷ darbuose. Straipsnyje nagrinėjamų problemų požiūriu aktuali ir ALI UNIDROIT užsakyму R. Stürner'io atlikta studija apie efektyvaus vykdymo užtikrinimo principus¹⁸. Autorių įžvalgos straipsnyje grindžiamos Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT), Lietuvos teismų praktika ir teisės doktrina. Be to, šios temos aktualumą atskleidžia ir tarptautiniai projektai, kuriuose analizuojama vykdymo vieta teisės sistemoje, pavyzdžiui, 2019–2020 m. vykdomas Europos Sąjungos (toliau – ES) projektas „Vykdomųjų raštų įvairovė tarpvalstybiniuose ES skolų išieškojimo procesuose“ (angl. *Diversity of Enforcement Titles in cross-border Debt Collection in the EU*)¹⁹.

Pagrindinis tyrimo metu taikytas duomenų rinkimo metodas – dokumentų analizė. Taip pat buvo taikyti apibendrinamasis, sisteminės analizės ir lyginamasis metodai.

lyvis, Egidija Stauskienė ir Vigintas Višinskis, „Pagrindinės teismo sprendimų vykdymo taisyklės romėnų teisėje“, *Jurisprudencija* 2, 92 (2007): 7–12, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2756>.

- 14 Civilinio proceso principų įtaką vykdymo procesui apžvelgė prof. dr. V. Višinskis daktaro disertacijoje „Teismo sprendimų vykdymo procesinės problemos“ (Mykolo Romerio universitetas, 1999).
- 15 Wendy A. Kennett, *Enforcement of Judgments in Europe* (Oxford University Press, 2001), https://books.google.lt/books?id=aIscYIKBG90C&printsec=frontcover&hl=lt&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
- 16 Cornelis Hendrik van Rhee, Alan Uzelac. *Enforcement and Enforceability – Tradition and Reform* (Antwerp: Intersentia, 2010), https://www.academia.edu/33857022/Enforcement_and_Enforceability_Tradition_and_Reform.
- 17 Marcel Storme, *Procedural Laws in Europe: Towards Harmonisation* (Antwerpen: MAKLU, 2003), <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/germlajo2005&div=62&id=&page=>.
- 18 ALI UNIDROIT užsakyму prof. Rolf'o Stürner'io parengta studija „Principles of Effective Enforcement“, 2016, <https://www.unidroit.org/civil-procedure>.
- 19 Tai Mariboro universiteto (Slovėnija) kartu su kitais partneriais, įskaitant Mykolo Romerio universitetą, vykdomas projektas, kurio metu pagrindinis dėmesys skiriamas tarpvalstybiniam vykdymo procesui Europos Sąjungoje. Šis projektas organizuojamas kaip tarptautinio projekto „EU-En4s“ dalis, finansuojama Europos Sąjungos Teisingumo programos lėšomis. Plačiau žr. <https://pf.um.si/en/acj/projects/pr09-eu-en4s/>.

1. Bendrujų civilinio proceso principų taikymas žmogaus teisių apsaugos kontekste

Konvencijoje tiesiogiai nereglamentuojama, kad jos nuostatose įtvirtintos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos garantijos taikytinos ir vykdymo procese, t. y. būtų išnagrinėjus teisme. Vis dėlto EŽTT byloje *Hornsby prieš Graikiją* pripažino, kad teismo sprendimo vykdymas privalo būti laikomas integralia Konvencijos 6 straipsnyje reglamentuojamo „proceso“ dalimi²⁰. Tai reiškia, kad teisės į teisingą teismą elementai taikomi vykdymo procese. Tokios teisės aiškinimo praktikos laikosi ir kasacinis teismas, nurodęs, kad teismo sprendimo vykdymas yra integrali teisės į teisingą teismą dalis²¹.

Vėlesnėje EŽTT praktikoje taip pat pabrėžiama, kad teismo sprendimo vykdymas yra teismo bylos nagrinėjimo dalis²² ir teisė į teisingą teismą turi būti užtikrinama viso proceso, o ne tik teismo nagrinėjimo metu²³. Tai leidžia teigti, kad teisė į teisingą teismą ir iš jos kylanti garantijos tęsiasi iki pat visiško teismo sprendimo įvykdymo.

Europos Tarybos priimtuose teisės aktuose pripažįstama, kad Konvencijos 3, 5, 6, 8, 10, 11 straipsniai turėtų būti taikomi ir vykdymo procese²⁴. Ar tai savaime reiškia, kad vykdymo procesas yra integrali civilinio proceso dalis?

Galima teigti, kad žmogaus teisių apsaugos požiūriu iš esmės nėra reikalavimo dėl konkrečios vykdymo vietos teisinėje sistemoje ir tai priklauso nuo kiekvienos valstybės teisinio reguliavimo pasirinkimo. Esminis reikalavimas yra tai, kad bet kuriuo atveju vykdymo procesas turi būti veiksmingas ir jame užtikrinami Konvencijoje nustatyti žmogaus teisių ir laisvių apsaugos standartai. Todėl kiekviena valstybė sprendžia, kokią vietą teisės sistemoje užima vykdymo procesas.

Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje nustatytos teisės į teisingą teismą garantijos apima tokias principines teises, kaip teisė į pagal įstatymą sudarytą nešališką ir nepri-

20 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1997 m. kovo 19 d. sprendimas byloje *Hornsby prieš Graikiją* (Nr. 18357/91)“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 16 d., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58020>. Angl. <...> *execution of a judgment given by any court must therefore be regarded as an integral part of the “trial” for the purposes of Article 6.*

21 *Ibid.*

22 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. kovo 6 d. sprendimas byloje *Jasiūnienė prieš Lietuvą* (Nr. 41510/98)“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 16 d., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-173151>; „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1996 m. rugsėjo 26 d. sprendimas byloje *Di Pede prieš Italiją* (Nr. 15797/89)“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 16 d., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58058>.

23 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1994 m. gruodžio 9 d. sprendimas byloje *Stran Greek Refineries ir Stratis Andreadis prieš Graikiją* (Nr. 13427/87)“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 17 d., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57913>.

24 Konsultacinė Europos teisėjų taryba (CCJE), „Nuomonė Nr. 13 (2010) dėl teisėjų vaidmens vykdant teismų sprendimus“, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 17 d., <https://rm.coe.int/16807481c1>.

klausomą teismą (nešališkumo principas), teisę į viešą bylos nagrinėjimą (viešumo principas), taip pat teisę į greitą bylos išnagrinėjimą (ekonomiškumo ir operatyvumo principas). Iš kai kurių šių sudėtinių teisės į teisingą teismą garantijų akivaizdu, kad Konvencijos 6 straipsnyje nustatyta asmens teisių apsauga Lietuvos vykdymo procese nėra taikoma tokia apimtimi kaip teismo nagrinėjimo metu.

Pavyzdžiui, teisė į nešališką bylos nagrinėjimą pagal įstatymą sudarytame teisme vykdymo procese iš esmės taikytina su tam tikromis išimtimis. Vykdymo procese priverstinio vykdymo veiksmus atlieka ne teismas, o antstolis. Teismas šiame procese atlieka vykdymo proceso teisėtumo užtikrinimo kontrolę. Todėl šia apimtimi neabejotinai teisė į pagal įstatymus įsteigtą nešališką teismą taikytina ir vykdymo procese. Vis dėlto kyla klausimas, ar sprendimus vykdančias antstolis šiuo atveju patenka į sąvoką „teismas“ Konvencijos prasme?

Pažymėtina, kad CPK 636 straipsnyje įtvirtinti antstolio nušalinimo pagrindai. Šio straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad antstolis gali būti nušalintas esant CPK 65 straipsnyje nurodytiems pagrindams, kurie reglamentuoja privalomus teisėjo nusišalinimo nuo bylos nagrinėjimo klausimus. Tai, kad nacionalinis reguliavimas sutapatina antstolio ir teisėjo nusišalinimo ar nušalinimo pagrindus, leidžia teigti, jog antstoliui taip pat vykdymo procese keliamas nešališkumo reikalavimas, o vykdymo proceso dalyvių teisė į nešališką antstolį – viena iš Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi saugotinių teisių.

Vis dėlto Lietuvos teismų praktikoje teisėjo ir antstolio nušalinimo pagrindų vertinimas atliekamas nevienodai. Vadovaujantis EŽTT praktika, nešališkumas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies prasme gali būti nagrinėjamas dviem aspektais, t. y. pagal objektyvųjį ir subjektyvųjį testus²⁵. Vadovaujantis subjektyviuoju testu atsižvelgiama į konkretaus teisėjo įsitikinimus ir elgesį, t. y. ar teisėjas konkrečioje byloje turi kokią nors išankstinį nusistatymą ar tendencingumą, o vadovaujantis objektyviuoju testu nustatoma, ar pats teismas ir jo sudėtis suteikė pakankamas garantijas, kad būtų pašalintos bet kokios teisėtoms abejonėms dėl jo nešališkumo²⁶. Šie testai Lietuvos teismų praktikoje taikomi sprendžiant teisėjo nušalinimo klausimą, tačiau analizuojant, kaip vykdymo procese įgyvendinamas nešališkumo principas, pastebėta, kad spręsdami antstolio nušalinimo klausimą Lietuvos teismai neatlieka nešališkumo vertinimo pagal minėtus EŽTT praktikoje suformuotus nešališkumo testus, nors, kaip minėta, antstoliui ir teisėjui keliami vienodi nešališkumo reikalavimai.

Kita vertus, vykdymo procese taip pat reikšmingas ir teisės į bylos išnagrinėjimą per trumpiausią laiką turinys. EŽTT praktikoje ne kartą pažymėta, kad teisės į teisingą teismą, o kartu ir Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimu gali būti laikomi atvejai, kai teismo sprendimas be svarbios priežasties nėra vykdomas ilgą laikotarpį²⁷.

25 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. balandžio 23 d. sprendimas byloje *Morice prieš Prancūziją* (Nr. 29369/10)“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. lapkričio 20 d., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154265>.

26 *Ibid.*

27 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimas byloje *Burdov prieš Rusiją* (Nr. 59498/00)“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 17 d., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60449>.

Priežastingumo kriterijus EŽTT aiškinamas atsižvelgiant į įvairius veiksmus, įskaitant proceso sudėtingumą, pareiškėjo elgesį vykdymo proceso metu, priteistos sumos dydį ir sprendimo pobūdį²⁸. Vis dėlto termino teismo sprendimui įvykdyti nesilaikymas ne visais atvejais reiškia Konvencijos 6 straipsnio pažeidimą. Svarbu atsižvelgti į tai, ar dėl ilgo teismo sprendimo nevykdymo buvo pažeista teisės į teisingą teismą esmė. Pavyzdžiui, net ir šešių ar devynių mėnesių vėlavimas įvykdyti teismo sprendimą gali būti pagrįstas ir nepažeisti Konvencijos 6 straipsnio nuostatų²⁹. Efektyvus ir greitas teismo sprendimų priverstinis vykdymas yra viena iš esminių teisingo, teisėto ir kokybiško teisingumo vykdymo prielaidų³⁰. Todėl akivaizdu, kad Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies teisė į greitą bylos išnagrinėjimą ne apsiriboja tik formaliu teismo proceso užbaigimu priimančiam sprendimą dėl ginčo esmės, o apima ir priverstinį sprendimų vykdymą.

Apibendrinant galima teigti, kad žmogaus teisių (teisės į teisingą teismą) užtikrinimo kontekste vykdymo procesas laikomas sudėtine teisės į pažeistų teisių gynybą dalimi. Tai reiškia, kad teisės į teisingą teismą garantijos (pagrindiniai proceso principai) turi būti užtikrinamos ir vykdymo procese. Toks žmogaus teisių apsaugos standartų taikymas vykdymo procese rodo, kad vykdymas turėtų būti suprantamas kaip teismo proceso integrali dalis, kuriame šio proceso principai taip pat turi būti taikomi, siekiant veiksmingos teisės į teismą apsaugos (veiksmingo sprendimo vykdymo). Vien tai, kad vykdymo procese daugelį veiksmų atlieka antstolis, o ne teismas, nereiškia, jog valstybė neturi pareigos užtikrinti šių teisių apsaugos. Valstybė turi pozityviają pareigą užtikrinti ne tik efektyvų teisės į teisingą teismą įgyvendinimą teisme, bet ir realią bei efektyvią pažeistų teisių gynybą.

2. Bendrųjų civilinio proceso principų taikymo ypatumai vykdymo procese

CPK II skyriuje reglamentuojami bendrieji civilinio proceso principai, kuriais turi būti grindžiamas teisminis civilinių ginčų nagrinėjimas. Vis dėlto CPK vykdymo procesą reglamentuojančiose nuostatose nenurodoma, kokie konkretūs bendrieji civilinio proceso principai taikomi (ir kokia apimtimi) vykdymo procese.

Siekiant nustatyti vykdymo vietą bendrame pažeistos materialinės subjektinės teisės ar įstatymo saugomo intereso gynimo procese, svarbu įvertinti bendrųjų civilinio

28 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. rugsėjo 23 d. sprendimas byloje *Vasilchenko prieš Rusiją* (Nr. 34784/02)“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 17 d., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100461>.

29 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimas byloje *Burdov prieš Rusiją* (Nr. 59498/00)“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 17 d., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60449>; „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. birželio 8 d. sprendimas byloje *Moroko prieš Rusiją* (Nr. 20937/07)“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 17 d., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-86963>.

30 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-202-1075/2020“, LITEKO, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 17 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=5862ae8b-e390-4779-a40f-ea02ee0d941c>.

proceso principų reikšmę priverstinio vykdymo procese. Reikia pažymėti, kad visi principai atsispindi tik nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme. Kitose civilinio proceso stadijose jų taikymas ribotas. Vis dėlto kai priverstinis vykdymo procesas tėra tik viena iš civilinio proceso stadijų, visiškai natūralu, kad joje negali atsispindėti visi civiliniam procesui būdingi principai³¹.

Vykdydami, kaip civilinio proceso stadijai, CPK nėra išskirti savarankiški civilinio proceso principai. Iš CPK struktūros galima spręsti, jog bendrieji principai yra vienuodai taikytini ir vykdymo procese. Taigi kyla klausimas dėl jų taikymo apimties ir kas turi užtikrinti jų tinkamą įgyvendinimą vykdymo procese? Taip pat aktualu, kokie yra dispozityvumo, proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo, šalių lygiateisiškumo, rungtyniškumo principų taikymo ypatumai šiame procese.

2.1. Dispozityvumo principas

CPK 13 straipsnis dispozityvumo principą apibrėžia, kaip šalių ir kitų dalyvių teisę laisvai disponuoti jiems priklausančiomis procesinėmis teisėmis. Šis principas vykdymo procese, visų pirma, siejamas su paties vykdymo proceso pradėjimu, kadangi tik išieškotojas sprendžia, ar kreiptis į teismą dėl vykdomojo rašto išdavimo ir pateikti vykdomąjį dokumentą vykdyti antstoliui. Pažymėtina, kad jau bendrosiose CPK nuostatose (42 straipsnio 3 dalyje) nustatyta, jog šalys gali reikalauti, kad teismo sprendimas būtų priverstinai įvykdytas. Taigi priverstinio vykdymo veiksmai gali būti atliekami tik esant išreikštai šalių valiai.

CPK 646 straipsnio 1 dalis nustato, kad vykdomąjį raštą pirmosios instancijos teismas išduoda išieškotojui rašytinio pareiškimo pagrindu. Tam tikrais CPK nustatytais atvejais teismas vykdomąjį raštą išduoda išieškotojui ir be jo prašymo. Pavyzdžiui, kai konfiskuojamas turtas arba kai išieškamos pinigų sumos į valstybės biudžetą, kai išieškoma nusikalstama veika padaryta žala, kai išieškomas išlaikymas ar žalos, padarytos suluošinant ar kitaip sužalojant sveikatą, atlyginimas, taip pat atimant maitintojo gyvybę. Tačiau vykdymo procesas neprasideda vykdomojo dokumento išdavimu. Priešingai, vykdymo proceso pradžia siejama su vykdomojo dokumento priėmimu vykdyti ir vykdomosios bylos užvedimu³². Todėl tam, kad vykdymo procesas galėtų prasidėti, būtinas išieškotojo valios realizavimasis, t. y. vykdomojo dokumento pateikimas vykdyti antstoliui. Dėl šios priežasties galima teigti, jog visais atvejais, net ir teismui savo iniciatyva išduodant vykdomąjį raštą, vykdymo procesas nebus pradėtas be išieškotojo valios. Tokiu būdu vykdymo procese aiškiai pasireiškia dispozityvumo principo reikšmė, kadangi pats vykdymo procesas gali prasidėti tik

31 *Supra note*, 13: 16.

32 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-1/2007“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 18 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=f76b1231-e5ff-4fef-8f6e-9b890e4e533c>.

esant išieškotojo valiai³³. Tik pats kreditorius sprendžia, ar pateikti vykdomąjį dokumentą antstoliui priverstinai vykdyti.

Teismų praktikoje kaip viena iš dispozityvumo principo išraiškų vykdymo procese pripažįstama ieškotojo teisė, esant solidariai atsakovų atsakomybei, pasirinkti, iš kurio atsakovo ar atsakovų išieškoti priteistą sumą. Nei teismas, nei kiti asmenys neturi įgaliojimų nurodyti išieškotojui, ar reikalauti priteistos skolos išieškojimo iš vieno, ar iš kelių bendraskolių ir ar visos, ar tik dalies sumos³⁴. Ribojant išieškotojo galimybę pasirinkti, kuris iš solidarių bendraskolių privalo įvykdyti išieškotojo reikalavimą, būtų pažeidžiamas dispozityvumo principas.

Pažymėtina, kad vienas iš civilinio proceso tikslų – kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių (CPK 2 straipsnis). Įsiteisėjusio teismo sprendimo privalomumo principas, įtvirtintas CPK 18 straipsnyje, reiškia, kad įsiteisėję teismo sprendimas, nutartis, įsakymas ar nutarimas yra privalomi valstybės ir savivaldybių institucijoms, tarnautojams ar pareigūnams, fiziniams bei juridiniams asmenims ir turi būti vykdomi visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje. Todėl vykdymo proceso metu realizuojamas materialusis įsiteisėjusio teismo sprendimo efektas bei priverstine tvarka įgyvendinamas teismo sprendimo privalomumo principas.

Vienas iš dispozityvumo principo elementų vykdymo procese yra (buvo) išieškotojo teisė pasirinkti priverstinius vykdymo veiksmus atliekantį antstolį. CPK 650 straipsnio 1 dalis numatė, jog vykdomąjį dokumentą antstoliui vykdyti gali pateikti išieškotojas ar jo atstovas, vykdomąjį dokumentą išdavusi institucija ar pareigūnas. Nuo 2021 m. sausio 1 d. įsigalioja CPK 650 straipsnio pakeitimas, papildantis šį straipsnį trečiaja dalimi, pagal kurią vykdomuosius dokumentus dėl pinigų sumų išieškojimo antstoliams paskirstys Antstolių informacinė sistema Sprendimų vykdymo instrukcijoje nustatyta tvarka: proporcingai visiems toje veiklos teritorijoje veikiančioms antstoliams atsižvelgiant į Sprendimų vykdymo instrukcijoje nustatytas vykdomųjų dokumentų kategorijas ir išieškotinių sumų dydžius, taip pat užtikrinant, kad naujas vykdomasis dokumentas dėl išieškojimo iš to paties skolininko būtų paskirtas vykdyti antstoliui, jau vykdančiam išieškojimą iš šio skolininko, išskyrus atvejus, kai naujas vykdomasis dokumentas nėra vykdytinas šio antstolio veiklos teritorijoje. Tai gi nuo 2021 m. sausio 1 d. vykdomieji dokumentai dėl piniginių sumų išieškojimo bus pateikiami ne išieškotojo laisva valia pasirinktam antstoliui, o Antstolių informacinės sistemos atrinktam antstoliui.

Viena vertus, galima būtų teigti, kad tam tikrų valstybės numatytas funkcijas vykdančių privačių subjektų skyrimas automatizuotu būdu civiliniame procese nėra

33 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-419/2009“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 18 d., <http://litekoteismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=cd9f4e4e-c7f7-4cf5-bc0e-a2f0b2a98531>.

34 „Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-2046/2011“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 18 d., <http://litekoteismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=c48426e5-6986-4618-9367-5a932b50c9ca>.

naujiena. Tokių pavyzdžių galima rasti ir nemokumo procese, kai kreditorių interesams atstovauja ir jų reikalavimus iš nemokaus juridinio asmens turto tenkina automatizuota sistema atrinktas nemokumo administratorius. Nemokumo ir vykdymo procesai turi tam tikrų šiems procesams būdingų bruožų, pavyzdžiui, tiek nemokumo procese, tiek vykdymo procese tenkinami kreditorių turiniai reikalavimai, kurie paprastai tenkinami iš be skolininko valios realizuoto skolininkui priklausiusio turto. Vis dėlto šių procesų negalima laikyti tapačiais. Esminis nemokumo proceso nuo vykdymo proceso skiriamasis bruožas yra tas, kad šis procesas yra kolektyvinis, kuris, nors ir prasideda kaip procesas dėl skolininko nemokumo fakto nustatymo, vėliau tampa kolektyviniu kreditorių reikalavimų tenkinimo iš skolininko turto mechanizmu. Nemokumo procese siekiama patenkinti ne pavienių kreditorių, žinančių apie sunkią skolininko finansinę padėtį, o visų kreditorių finansinius reikalavimus ir interesus³⁵. Tai rodo, kad nemokumo procesas skirtas tiek kreditorių, kaip visumos, tiek nemokios įmonės interesams ginti.

Vykdymo procese antstolis, vykdydamas vykdomuosius dokumentus, privalo imtis visų teisėtų priemonių, kad sprendimas būtų kuo greičiau ir realiai įvykdytas, būtų tinkamai apginti išieškotojo interesai, nepažeidžiant kitų vykdymo proceso dalyvių teisių bei teisėtų interesų. Iš esmės vykdymo procesas yra individualus išieškotojo turimos reikalavimo teisės priverstinio įgyvendinimo procesas, kurio metu turi būti išlaikomas balansas tarp išieškotojo ir kitų vykdymo proceso dalyvių teisėtų interesų.

Iš analizuojamos teisėkūros iniciatyvos parengiamųjų darbų matyti, kad ja siekiama sumažinti vykdomosiose bylose skolininkų patiriamas vykdymo išlaidas. Sutiktina, kad kai išieškojimai iš to paties skolininko vykdomi skirtingų antstolių, padidėja bendra vykdymo išlaidų suma, nes kiekvieno antstolio atliekami vykdymo veiksmai gali dubliuotis. Reikia atkreipti dėmesį, kad šis įstatymų leidėjo tikslas nebus visiškai pasiektas. Iš CPK 650 straipsnio 3 dalies formuluotės matyti, kad per Antstolių informacinę sistemą bus skirstomi tik vykdomieji dokumentai dėl pinigų išieškojimo. Tai reiškia, kad išieškotojai išlaikys teisę pasirinkti sprendimą vykdančių antstolių tais atvejais, kai antstoliui bus pateikiamas vykdomasis dokumentas ne dėl pinigų išieškojimo. Nė viename iš parengiamųjų dokumentų įstatymų leidėjas neatskleidė, kodėl ne visi, o tik vykdomieji dokumentai dėl pinigų išieškojimo bus skirstomi per Antstolių informacinę sistemą. Autoriai nekvėstionuoja fakto, kad vykdomieji dokumentai dėl pinigų išieškojimo sudaro didžiąją dalį antstolių vykdomų vykdomųjų dokumentų. Tačiau ta aplinkybė, kad įstatymų leidėjas reformuoja tik tam tikrą antstolių vykdomų vykdomųjų dokumentų pateikimo tvarką, motyvuodamas poreikiu užtikrinti skolininkų interesus dėl jiems tenkančios naštos atlyginti vykdymo išlaidas, ir nepateikdamas motyvų, kodėl tokia pačia tvarka neturėtų būti skirstomi ir kiti antstolių vykdytini vykdomieji dokumentais, kelia abejonių dėl tikrųjų šios iniciatyvos tikslų.

35 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-142-690/2018“, *INFOLEX*, žiūrėta 2020 m. gruodžio 10 d., <https://www.infolex.lt/tp/1595213>.

Be to, negalima nepažymėti, kad ši iniciatyva dėl konkurencijos tarp antstolių panaikinimo dar svarstymo stadijoje buvo kritikuojama Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos. Nors šios iniciatyvos iniciatoriai teigė, kad Antstolių informacinė sistema nuo 2015 m. antstoliams paskirsto vykdomuosius dokumentus dėl administracinių nuobaudų išieškojimo, Konkurencijos taryba pažymėjo, jog šiuo atveju negalima lyginti išieškotojo teisės laisvai pasirinkti vykdymo paslaugų teikėją pagal jam priimtinius kriterijus konkrečioje teritorijoje bei viešojo administravimo subjektams taikomus reikalavimus renkantis vykdymo paslaugų teikėją. Priešingas viešojo administravimo subjektų elgesys – vykdomųjų dokumentų teikimas vykdyti konkrečioms jų pasirinktiems antstoliams galėtų būti laikomas tų antstolių privilegijavimu ir atitinkamai toje pačioje veiklos teritorijoje veikiančių antstolių diskriminavimu Konkurencijos įstatymo 4 straipsnio prasme³⁶. Užsienio valstybių teisės doktrinoje pažymima, kad konkurencija tarp priverstinius vykdymo veiksmus atliekančių subjektų vykdymo procese priimtina, tačiau pats konkurencijos pobūdis ir lygis neturėtų kelti pavojaus skolininkų teisėms³⁷.

Viena vertus, tai leidžia teigti, kad konkurencija tarp vykdomuosius dokumentus vykdančių antstolių *per se* nėra netinkama priemonė siekiant užtikrinti efektyvų vykdymo procesą. Kita vertus, dėl tarp vykdomuosius dokumentus vykdančių antstolių esančios konkurencijos negali nukentėti skolininko interesai. Ieškant tinkamo išieškotojo ir skolininko interesų balanso, reikia įvertinti aplinkybę, kad, pavyzdžiui, įsiteisėjusiu vykdytinu teismo sprendimu konstatuojamas kreditoriaus teisių pažeidimas, o vykdymo procesas pradedamas tik skolininkui šio sprendimo nevykdžius gera valia. Todėl įstatymų leidėjo iniciatyvos vykdymo procese turi atitikti šio proceso tikslus. Lietuvos teismų praktikoje pažymima, kad vykdymo proceso tikslas – kuo greičiau ir ekonomiškiau įstatymų nustatyta tvarka įvykdyti sprendimą³⁸.

2003 m. įgyvendinta antstolių veiklos reforma, kurios metu priverstinis sprendimų vykdymas buvo perduotas iš valstybinių (teismo) antstolių į privačių antstolių rankas, buvo nulemta vykdymo proceso rezultatų. Privatus antstolių veiklos modelis, kuris buvo grindžiamas rinkos konkurencijos sąlygomis, leido efektyviau išieškoti skolas. Lyginant su iki 2003 m. galiojusiu priverstinio sprendimų vykdymo modeliu, privatus antstoliai valstybės institucijoms ir privatiems kreditoriams sugrąžina apie 3,5 karto daugiau skolų, o kreditoriams sugrąžintos sumos santykis su neišieškota suma užbaigtose bylose siekia apie 30 proc.³⁹. Tai reiškia, kad antstoliai kreditoriams padeda susigrąžinti beveik trečdalį išieškomų skolų.

36 Žr. Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2019 m. gruodžio 4 d. raštą Nr. (2.30E-35)6V-2196 „Dėl teisės aktų projektų“, LRS, žiūrėta 2020 m. spalio 25 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAN/e657f7b0169e11eaa00dac7ebcb2435?jfwid=jpvqwl1a>.

37 Storme, *supra note*, 16: 108.

38 „Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-469-464/2018“, INFOLEX, žiūrėta 2020 m. gruodžio 10 d., <https://www.infolex.lt/tp/1646260>.

39 Lietuvos antstolių rūmų skelbiami duomenys, žr. <https://www.antstoliurumai.lt/index.php?id=1926>.

Nors analizuojamu pakeitimu įstatymų leidėjo siekis sumažinti skolininkui tenkančias vykdymo procese patiriamas finansines išlaidas vertintinas teigiamai, autorių nuomone, priimti pakeitimai gali neigiamai paveikti vykdymo proceso efektyvumą. Pasaulio banko skelbiamoje ataskaitoje „Sutarčių vykdymo metodika“⁴⁰ išskiriami tokie teismo proceso efektyvumą apibūdinantys kriterijai: i) trukmė; ii) išlaidos; iii) teisminių procesų kokybė ir kt. Autorių nuomone, tokie kriterijai, kaip vykdymo proceso trukmė, šio proceso metu patiriamos išlaidos bei išieškotojų patenkintų reikalavimų apimtis, apibrėžia ir vykdymo proceso efektyvumą.

Pažymėtina, kad iš Pasaulio banko 2019 m. kovo mėn. skelbiamų duomenų⁴¹ apie vykdymo proceso trukmę matyti, jog Lietuvoje vidutinė vykdymo proceso trukmė siekia 90 dienų. Pagal šį rodiklį mūsų šalis lygiuojasi su tokiomis valstybėmis, kaip Vokietija (90 dienų), Prancūzija (100 dienų), Austrija (90), vykdymo proceso trukmė yra ilgesnė tokiose valstybėse, kaip Lenkija (145 dienos), Latvija (120 dienos), Italija (270 dienų), Ispanija (180 dienų). Tai leidžia spręsti, kad laiko prasme vykdymo procesas Lietuvoje, lyginant su kitomis Europos valstybėmis, yra efektyvus.

Vis dėlto analizuojant vykdymo proceso išlaidas tie patys Pasaulio banko skelbiami duomenys⁴² rodo, kad pagal šį kriterijų Lietuvos rodiklis yra vos 9, kai tokių valstybių kaip Vokietija siekia 2,4, o Prancūzijoje – 4. Reikia pažymėti, kad šie rodikliai atspindi ne skolininko patiriamas išlaidas vykdymo procese, o išieškotojo⁴³. Todėl Pasaulio banko skelbiami duomenys rodo, kad išieškotojo vykdymo procese patiriamų išlaidų prasme vykdymo procesas Lietuvoje nėra efektyvus, lyginant su kitomis valstybėmis, pavyzdžiui, Vokietija ar Prancūzija.

Minėtu CPK 650 straipsnio 3 dalies pakeitimu iš esmės apribojus išieškotojui teisę pasirinkti sprendimą priverstine tvarka vykdančių antstolį susiaurintas dispozityvumo principo vykdymo procese taikymas, šitai privilegijuojant skolininko interesus vykdymo procese. Taip pat šis pakeitimas kelia klausimų dėl jo įtakos vykdymo proceso efektyvumui. Be to, išieškotojo teisė pasirinkti vykdomąjį dokumentą vykdančių antstolį glaudžiai susijusi su kita dispozityvumo principo išraiška vykdymo procese, t. y. CPK 631 straipsnyje reglamentuojama išieškotojo teise bet kurioje vykdymo proceso stadijoje pakeisti priverstinius vykdymo veiksmus atliekančių antstolį. Teismų praktikoje šis CPK įtvirtintas reguliavimas pripažįstamas kaip viena iš išieškoto teisės pasirinkti sprendimą vykdančių antstolį išraiškų, kai ieškotojas gali pakeisti vykdomąjį dokumentą vykdančių antstolį kitu toje pačioje veiklos teritorijoje veikiančiu antstoliu⁴⁴.

40 Žr. <https://www.doingbusiness.org/en/methodology/enforcing-contracts>.

41 Žr. <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/enforcing-contracts>.

42 *Ibid.*

43 Žr. Pasaulio banko skelbiamą sutarčių vykdymo metodiką, <https://www.doingbusiness.org/en/methodology/enforcing-contracts>. Angl. *Enforcement costs are all costs that Seller (plaintiff) must advance to enforce the judgment through a public sale of Buyer's movable assets, regardless of the final cost borne by Seller.*

44 „Vilniaus apygardos teismo 2018 m. sausio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-969-232/2018“,

Analizuojant šios teisėkūros iniciatyvos parengiamuosius darbus matyti, kad ja siekiama sumažinti vykdomosiose bylose skolininko patiriamas vykdymo išlaidas. Sutiktina, kad kai išieškojimai iš to paties skolininko vykdomi skirtingų antstolių, padidėja bendra vykdymo išlaidų suma, nes kiekvieno antstolio atliekami vykdymo veiksmai gali dubliuotis. Vis dėlto, autorių nuomone, išieškotojo teisės pasirinkti vykdomąjį dokumentą vykdančių antstolių ribojimas yra neproporcinga priemonė šiuo pakeitimu deklaruojamiems tikslams – sumažinti skolininkui tenkančią vykdymo išlaidų atlyginimo našta. Pavyzdžiui, Lenkijoje, kur antstolių institucinė veikla pastaruosius metus taip pat reformuojama, imtasi racionalesnių sprendimų. Šioje valstybėje, siekiant skolininko interesų apsaugos, antstoliui nustatyta pareiga atsiskyti priimti vykdomąjį dokumentą vykdyti, jeigu jis išsiaiškina, kad kitoje to paties skolininko vykdomojoje byloje vykdomas trunka ilgiau nei šešis mėnesius⁴⁵, be to, skolininkui suteikta teisė kreiptis į teismą dėl vykdymo išlaidų sumažinimo, jei mano, jog antstoliui mokama vykdymo išlaidų suma yra neproporcingai didelė⁴⁶. Taip pat Lenkijoje nustatytas leistinas vykdyti vykdomų vykdomųjų bylų skaičius tuo atveju, kai antstolis pasirenkamas paties išieškotojo iniciatyva⁴⁷. Vis dėlto šie pakeitimai Lenkijoje kritikuojami tiek išieškotojų, tiek darbdavių, tiek Nacionalinės teisėjų tarybos, tiek teismų ir socialinių aktyvistų, atstovaujančių skolininkų interesams⁴⁸.

2003 m. reformavus vykdymo procesą Lietuvoje išieškotojo teisė pasirinkti sprendimą vykdančių antstolių buvo grindžiama siekiu sukurti konkurencingą antstolių veiklą, šitaip skatinant antstolius efektyviai ir greitai įvykdyti priimtus sprendimus. Išieškotojas visuomet rinksis tą antstolį, kuris efektyviausiai atlieka priverstinius vykdymo veiksmus ir kurio veiklos rezultatai geriausi. Autorių nuomone, nuo 2021 m. sausio 1 d. įsigaliosiantis pakeitimas, kai vykdomieji dokumentai dėl pinigų išieškojimo bus skirstomi tarp antstolių proporcingai per Antstolių informacinę sistemą ir išieškotojas neturės galimybės pasirinkti vykdymo veiksmus atliekančio antstolio, kelia grėsmę vykdymo proceso efektyvumui, kadangi taip iš esmės pašalinama konkurencija tarp antstolių. Taip pat tai gali reikšti kur kas didesnius kaštus išieškotojui, siekiančiam bendradarbiauti su skirtingais antstoliais ir kontroliuoti vykdymo veiksmus, nors, pavyzdžiui, vykdytinu teismo sprendimu konstatuojamas būtent išieškotojo teisių ir teisėtų interesų pažeidimas. Kaip rodo aukščiau minėti Pasaulio banko surinkti duomenys, Lietuvoje išieškotojui tenkanti vykdymo išlaidų našta, palyginti su kitomis minėtomis valstybėmis, yra kelis kartus didesnė.

INFOLEX, žiūrėta 2020 m. spalio 28 d., <http://www.infolex.lt/tp/1569435>.

45 Hadryan Milena, „Bailiff enforcement in Poland – Standards of practice, Polish and Swedish legal terms and collocations in the area of debt enforcement“, *International Journal of Legal Discourse* 1, 1 (2016): 136, <https://doi.org/10.1515/ijld-2016-0005>.

46 *Ibid.*

47 *Ibid.*, 136–137.

48 *Ibid.*, 137.

Autorių nuomone, skolininkui tenkanti pareiga atlyginti vykdymo proceso metu patiriamas vykdymo išlaidas yra jam tenkantys neigiami padariniai dėl sprendimų nevykdymo gera valia. Valstybės iniciatyvos, kai mažinama ši skolininkui tenkanti našta, ne tik neprisideda prie didesnio gera valia įvykdomų sprendimų skaičiaus, bet ir, priešingai, sumažina teismų sprendimų privalomumo principo reikšmę bei neigiamai veikia valstybės teisinės sistemos autoritetą, kadangi nuo to, kaip vykdomi teismų sprendimai, priklauso visuomenės pasitikėjimas valstybės teisine sistema. Panaikinus konkurenciją tarp priverstinius vykdymo veiksmus atliekančių antstolių, efektyviausiai veikę (t. y. greičiausiai, pigiausiai ir daugiausia reikalavimų patenkinę) antstoliai gali prarasti suinteresuotumą efektyviu sprendimo vykdymo procesu, kadangi nuo jų darbo rezultatų nebeprisilausys gaunamų vykdyti vykdomųjų dokumentų skaičius.

Be kita ko, dispozityvumo principas matomas ir kitose specialiose vykdymo procesą reglamentuojančiose teisės normose, susijusiose su vykdymo proceso eiga. Pavyzdžiui, antstolis gali visiškai ar iš dalies sustabdyti vykdomąją bylą arba atidėti vykdymo veiksmus, kai to prašo išieškotojas (CPK 627 straipsnio 1 punktas). Antstolis turi nutraukti vykdomąją bylą, jeigu išieškotojas atsisako išieškojimo (CPK 629 straipsnio 1 dalies 1 punktas). Remdamasis CPK 662 straipsnio 1 dalimi, išieškotojas, laikydamasis CPK 664, 665 straipsniuose nustatytos eilės, iki priverstinio vykdymo pradžios gali raštu nurodyti, iš kokio skolininko turto ar pajamų išieškoma pirmiausia. Be to, pagal CPK 595 straipsnio 1 dalį, vykdymo proceso metu išieškotojas ir skolininkas turi teisę sudaryti taikos sutartį. Tai iš esmės yra abiem pagrindinėms vykdymo proceso šalims (šieškotojui ir skolininkui) būdinga dispozityvumo principo išraiška.

Taigi galima teigti, kad bendrasis dispozityvumo principas plačiai taikomas vykdymo procese ir, nors vykdymo procesas didžiąja dalimi grindžiamas imperatyviu (privalomu) reguliavimu, dispozityvumo principas šiame procese taip pat yra ir šalių dispozityvumo išraiškų, leidžiančių šalims (ypač išieškotojui) pačioms spręsti dėl vykdymo procese turimų teisių įgyvendinimo. Dispozityvumo principo reikšmė vykdymo procese svarbi užtikrinant vykdymo proceso veiksmingumą. Reikšmingu dispozityvumo principo ribojimu laikytinas CPK 650 straipsnio pakeitimas, nustatantis automatizuotą antstolio parinkimą vykdant vykdomąjį dokumentą dėl pinigų išieškojimo. Autorių nuomone, šis ribojimas kelia grėsmę vykdymo proceso veiksmingumui.

2.2. Proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo principas

Proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo principai susiję ne tik su teisiniu nagrinėjimu, bet ir su vykdymo procesu. CPK 7 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog teismas, be kita ko, imasi CPK nustatytų priemonių, kad įsiteisėjęs teismo sprendimas būtų įvykdytas per įmanomai trumpesnę laiką ir kuo ekonomiškiau. Minėtoje normoje įtvirtinta operatyvumo principo konstrukcija kelia klausimų.

Viena vertus, CPK 7 straipsnio 1 dalyje tik lakoniškai užsimenama apie teismo pareigą imtis CPK nustatytų priemonių siekiant operatyviai įvykdyti teismo spren-

dima, nenurodant konkrečių priemonių ir nenukreipiant į konkrečias CPK normas, kuriose šios priemonės užtikrintos. Teisės doktrinoje, teismų praktikoje neatskleidžiamas šių priemonių pavyzdinis sąrašas. Todėl analizuojant operatyvumo principo turinį vykdymo procese kyla klausimas, kokios gali būti priemonės, kurių turi imtis teismas siekdamas užtikrinti operatyvų ir ekonomišką vykdymo procesą.

Autorių nuomone, viena CPK numatytų priemonių, skirtų operatyviam vykdymo procesui, gali būti skubaus sprendimų vykdymo institutas. Lietuvos teisės doktrinoje išskiriamos dvi skubaus teismo sprendimo instituto rūšys: privalomasis ir fakultatyvusis. Privalomojo skubaus vykdymo atveju teismas įstatyme nurodytus sprendimus arba nutartis privalo perduoti skubiai vykdyti, o fakultatyviojo vykdymo atveju teismas gali leisti teismo sprendimą arba nutartį vykdyti skubiai savo iniciatyva arba šalies prašymu⁴⁹.

Kita CPK nustatyta priemonė, leidžianti užtikrinti operatyvų vykdymo procesą, – itin trumpi ginčų, kylančių vykdymo procese, nagrinėjimo terminai. CPK 593 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad pareiškimus dėl leidimo įeiti į skolininko būstą (CPK 615 straipsnis), dėl vykdomosios bylos nutraukimo, kai sudaroma taikos sutartis (CPK 595 straipsnis), dėl atsakomybės už perduoto saugoti turto praradimą (CPK 619 straipsnis), dėl baudų skyrimo CPK VI dalyje numatytais atvejais, taip pat kitais klausimais, kylančiais iš vykdymo proceso, teismas turi išnagrinėti ne vėliau kaip per septynias dienas nuo jų priėmimo dienos. Prašymą dėl skolininko kuratoriaus teismas turi išnagrinėti per tris darbo dienas paprastai rašytinio proceso tvarka (CPK 601 straipsnio 3 dalis). Per tokį patį laikotarpį teisme turi būti išspręstas ir antstolio nušalinimo klausimas (CPK 637 straipsnis).

Kita vertus, lingvistiškai aiškinant CPK 7 straipsnio 1 dalį matyti, kad pareiga imtis CPK nustatytų priemonių siekiant operatyvaus vykdymo proceso yra tik tada, kai vykdomas įsiteisėjęs teismo sprendimas. Iš CPK 584 straipsnyje įtvirtintų vykdytinų dokumentų sąrašo matyti, kad vykdymo procese priverstinai gali būti vykdomi ne tik įsiteisėję teismų sprendimai, bet ir arbitražų sprendimai, institucijų ir pareigūnų nutarimai administracinių nusizengimų bylose tiek, kiek jie susiję su turinio pobūdžio išieškojimais, kiti institucijų ir pareigūnų sprendimai, kai tarptautinėmis sutartimis ir įstatymais nustatytas jų vykdymas civilinio proceso tvarka. Tai suponuoja išvadą, jog vien lingvistinis minėto principo aiškinimas vykdymo procese neatitiktų šio principo tikslų užtikrinti greitą pažeistų teisių realių gynybą, todėl CPK 7 straipsnio 1 dalis vykdymo procese aiškintina sistemaiškai su CPK 584 straipsniu, teismo pareigą imtis CPK nustatytų priemonių vykdymo operatyvumui ir efektyvumui užtikrinti taikant ne tik įsiteisėjusių teismų sprendimų priverstiniam vykdymui.

Teisminio nagrinėjimo metu proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo principas siejamas su šalių ir teismo nustatyta pareiga imtis priemonių, kad būtų užtikrinta operatyvi proceso eiga. Teismas turi užkirsti kelią vilkinti procesą ir siekti, kad byla

49 Egidija Stauskienė, „Skubiai vykdytinų teismo sprendimų instituto taikymo problemos“, *Jurisprudencija* 69, 61 (2005): 90–98, https://www.mruni.eu/upload/iblock/007/10_stauskiene.pdf.

būtų išnagrinėta vieno teismo posėdžio metu, jeigu tai nekenkia tinkamam jos išnagrinėjimui. Vis dėlto, kaip teisingai pastebi prof. habil. dr. V. Nekrošius, koncentruotumo principo įgyvendinimas teismo proceso metu savaime negali tapti prioritetiniu ir turi būti taikomas proporcingai kartu su siekiu nustatyti materialią tiesą byloje⁵⁰. Nors vykdymo procesu nėra siekiama nustatyti materialiosios tiesos, tai nereiškia, kad operatyvumo principas neturi būti derinamas su kitais vykdymo procese taikytiniais principais. Kaip nurodoma teisės doktrinoje, antstolis kai kuriais atvejais užima teismo, kaip valstybės vardu veikiančio subjekto, vietą⁵¹. CPK 634 straipsnio 2 dalis numato, jog antstolis privalo savo iniciatyva imtis visų teisėtų priemonių, kad sprendimas būtų kuo greičiau ir realiai įvykdytas, ir aktyviai padėti šalims ginti jų teises bei įstatymų saugomus interesus. Būtent antstolis, vykdydamas valstybės patikėtas funkcijas, turi rūpintis vykdymo procesu ir užtikrinti, jog sprendimas būtų įgyvendintas kiek įmanoma greičiau bei kuo mažesniais kaštais. Teismų praktikoje pripažįstama, kad įstatyme įtvirtintas aktyvus antstolio vaidmuo vykdymo procese ir jo pareiga siekiant vykdymo tikslų atsižvelgti į visų vykdymo procese dalyvaujančių asmenų interesus bei padėti šiems asmenims įgyvendinti įstatyme suteiktas teises⁵². Antstoliui taikytinas profesinio rūpestingumo standartas suponuoja, kad rūpestingas antstolis turi būti aktyvus vykdymo procese, reaguoti į vykdymo kliuvinius ir dėti visas reikiamas protingas pastangas tam, jog jie būtų pašalinti⁵³.

CPK 7 straipsnio 2 dalis numato, kad dalyvaujantys byloje asmenys privalo sąžiningai naudotis ir nepiktnaudžiauti jiems priklausančiomis procesinėmis teisėmis, rūpintis greitai bylos išnagrinėjimu, rūpestingai ir laiku, atsižvelgdami į proceso eigą, pateikti teismui įrodymus ir argumentus, kuriais grindžiami jų reikalavimai ar atsiširdimai. Vertinant šio straipsnio formuluotę lingvistinę prasmę, galima būtų teigti, kad šis reikalavimas taikomas tik ginčo ar ypatingojoje teisenoje dalyvaujantiems byloje asmenims. Pagal CPK 633 straipsnį, išieškotojas ir skolininkas yra laikomi vykdymo proceso šalimis, todėl jie taip pat turi laikytis koncentruotumo ir ekonomiškumo principų. Neabejotina, kad prie proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principo prisideda tinkamas įstatyme nustatytų išieškotojo ir skolininko pareigų, reglamentuojamų CPK 640 ir 644 straipsniuose, vykdymas.

Taigi galima daryti išvadą, jog CPK 7 straipsnyje įtvirtintas proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo principas taikomas vykdymo procese, o vykdymo proceso daly-

50 Vytautas Nekrošius, *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės* (Justitia, 2002), 241.

51 Egidija Stauskienė, „Teisinių santykių subjektai vykdymo procese“, *Jurisprudencija* 7, 109 (2008): 43, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2558>.

52 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. birželio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-189-684/2020“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 18 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=a03b7ecc-9e88-43d2-b5c5-6497b3fb76b2>.

53 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. balandžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-89-313/2020“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 18 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=a7d37972-618b-4913-b7a3-b1980c3d810b>.

viai, įgyvendindami savo teises ir atlikdami pareigas, turi laikytis koncentruotumo ir ekonomiškumo principų. Šių principų taikymo ypatumas vykdymo procese yra tai, kad jį užtikrinta teismas ir antstolis. Nors teismo kompetencija vykdymo procese yra ribota, teismo veiksmai (taikant skubaus sprendimų vykdymo institutą, kuo operatyviau nagrinėjant kilusius ginčus) prisideda prie šių principų užtikrinimo ir vykdymo procese.

2.3. Šalių lygiateisiškumo principas

Vykdymo procese reikšmingas ir akivaizdžiai taikomas šalių lygiateisiškumo principas. Be lygių proceso dalyvių galimybių įgyvendinti savo procesines teises vykdymo procese, kaip ir bendrai teisminiame nagrinėjime, negalima pasiekti galutinių proceso tikslų.

CPK 636 straipsnis nustato tiek skolininko, tiek išieškotojo teisę nušalinti antstolį, taip pat abiejų šalių teisę sudaryti taikos sutartį. Iš esmės įstatymas vykdymo procese tiek išieškotojui, tiek skolininkui suteikia panašias procesines teises. CPK 639 straipsnis, reglamentuojantis išieškotojo teises išieškotojui, su keliomis išimtimis numato iš esmės tokias pat teises, kaip ir skolininkui, kurios reglamentuojamos CPK 643 straipsnyje.

Teismų praktikoje nurodoma, jog lygiateisiškumo principas vykdymo procese gali pasireikšti situacijose, kai vienas iš interesų turinčių kreditorių yra bankrutuojanti įmonė, kadangi teisinis reguliavimas nenustato išimties sprendžiant dėl privalomojo turto realizavimo veiksmų sustabdymo. Išieškojimo sustabdymas vien tuo pagrindu, kad įmonė yra bankrutuojanti, pažeistų lygiateisiškumo principą⁵⁴. Taip pat pažymima, kad tais atvejais, kai antstolis, kurio veiksmai apskūsti, nesigina termino paduoti skundą praleidimu, teismas negali taikyti šio termino, nes tai pažeistų šalių procesinį lygiateisiškumą⁵⁵.

Lygiateisiškumo principas vykdymo procese pripažįstamas ir tarptautiniu lygiu. Pavyzdžiui, Europos Komisijos dėl Veiksmingo teisingumo (angl. *European Commission on the Efficiency of Justice*) 2009 m. gruodžio 17 d. rekomendacijoje siekiant geriau įgyvendinti esamą Europos Tarybos rekomendaciją dėl vykdymo užtikrinimo nurodoma, kad vykdymo procesas turi būti veiksmingas, bet sąžiningas, jog būtų išlaikyta teisinė valstybė ir pasitikėjimas teismų sistema. Tačiau vykdymo tikslai gali būti pasiekti tik tada, kai skolininkas turi priemonės arba galimybes įvykdyti teismo sprendimą. Vykdymo proceso metu turi būti užtikrintas balansas tarp išieškotojo po-

54 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-104-684/2017“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 18 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=d115ee8-6158-430a-af30-80d8280fa6cf>.

55 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-603/2005“.

reikių ir skolininko teisių. Valstybės narės raginamos stebėti vykdymo procedūras, kontroliuoti, kad būtų užtikrinta šalių procesinė lygybė⁵⁶.

Taigi šalių lygiateisiškumo principas yra svarbi vienodų asmenų teisių vykdymo procese užtikrinimo garantija. Būtent iš šalių lygiateisiškumo principo kyla reikalavimas antstoliui vykdymo procese imtis visų teisėtų priemonių tinkamai apginti išieškotojo interesus, nepažeidžiant kitų vykdymo proceso dalyvių teisių bei teisėtų interesų (Antstolių įstatymo 3 straipsnio 1 dalis). Todėl galima teigti, kad šalių lygiateisiškumo principas įpareigoja antstolį vykdymo procese užtikrinti tiek išieškotojo, tiek skolininko interesų balansą ir vykdymo procese imtis proporcingų priemonių nesuteikiant privilegijų nei skolininkui, nei išieškotojui ar kitiems vykdymo proceso dalyviams. Vis dėlto atsižvelgiant į tai, kad vykdymo procese tiek išieškotojo, tiek skolininko interesai nesutampa, lygiateisiškumo principo praktinis įgyvendinimas ir šalių interesų balanso paieška tampa sudėtingu procesu. Autorių nuomone, šiam principui įgyvendinti reikšmingi ir kiti bendrieji civilinio proceso principai (dispozityvumo, rungtyniškumo), kurie padeda užtikrinti vykdymo proceso dalyvių teisėtų interesų apsaugą ir vienodą jų traktavimą. Būtent šalių lygiateisiškumo principas užtikrina greitą ir teisingą teismo sprendimų vykdymą.

2.4. Rungtyniškumo principas

Neatsiejamas nuo šalių lygiateisiškumo principo yra ir rungtyniškumo principas⁵⁷. CPK 12 straipsnis numato, jog kiekviena šalis privalo įrodyti tas aplinkybes, kuriomis remiasi kaip savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrindu, išskyrus atvejus, kai remiamasi aplinkybėmis, kurių nereikia įrodinėti. Iš esmės, nors rungtyniškumo principas siejamas su teisminiu procesu, tam tikrų šio principo taikymo aspektų galima išvelgti ir vykdymo procese. Vienas tokių, kai pagal CPK 602 straipsnio nuostatas ginčijami turto pardavimo iš varžytynių, perdavimo išieškotojui, turto pardavimo be varžytynių aktai. Pavyzdžiui, vienoje byloje kasacinis teismas nustatė, kad ieškovė, siekdama pripažinti varžytynių aktą negaliojančiu pagal CPK 602 straipsnio 1 dalies 7 punktą, turėjo įrodyti, jog turto pardavimas pažeidė esmines jos teises⁵⁸.

Kai kurių autorių teigimu, rungtyniškumo principas atsispindi teisės normose, įtvirtinančiose išieškotojo bei skolininko teisę skųsti antstolio veiksmus⁵⁹. Pavyzdžiui,

56 Europos Komisijos dėl Veiksmingo teisingumo 2009 m. gruodžio 17 d. rekomendacija siekiant geriau įgyvendinti esamą Europos Tarybos rekomendaciją dėl vykdymo užtikrinimo (CEPEJ (2009)11REV2), [HTTPS://RM.COE.INT/16807473CD](https://rm.coe.int/16807473CD).

57 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2017 m. rugsėjo 19 d. sprendimas byloje *Regner prieš Čekiją* (Nr. 35289/11)“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 18 d., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-177299>.

58 „Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1280-798/2019“, LITEKO, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 18 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiška/tekstas.aspx?id=63b3b0cc-6fb2-478d-b3ba-72e2aef6cd10>.

59 *Supra note*, 13: 18.

byloje sprenddamas dėl antstolio vykdomo išieškojimo sustabdymo teismas nurodė, jog įsiteisėjusio teismo sprendimo vykdymas negali būti stabdomas nemotyvuotai ar vien juo įpareigotai šaliai to pageidaujant. Vien teiginys, kad atgręžtinis reikalavimas bus neįmanomas, šio teiginio nepagrindžiant jokiais faktiniais duomenimis, nelemia būtinybės taikyti laikinąsias apsaugos priemones⁶⁰. Taigi šalis, teikianti prašymą sustabdyti išieškojimo vykdymą, privalo pagrįsti tokį prašymą realiais faktiniais duomenimis.

Sprendžiant klausimą dėl areštuoto turto įkainojimo rungimosi principas taip pat turi didelę reikšmę. Pavyzdžiui, vien teiginiai, kad areštuotas turtas buvo įkainojamas netinkamai, pažeidžiant procedūras, ir dėl to jo kaina skelbtų varžytynių momentu buvusi neteisinga, nesant duomenų, kaip antai, kitų turto vertintojų arba asmenų, įrašytų į teismo ekspertų sąrašą, parengtų turto vertinimo išvadų, nėra pripažįstami pakankamai tenkinti išieškotojo reikalavimus. Teismų praktikoje nustatyta, kad būtent skolininkui, inicijavusiam tokio pobūdžio ginčą, tenka pareiga įrodyti minėtas aplinkybes (CPK 12 straipsnis)⁶¹.

Taip pat rungyniškumo principo taikymas aktualus ir sprendžiant dėl kitų vykdymo procese dalyvaujančių asmenų teisių ir pareigų įgyvendinimo. Pavyzdžiui, pinigų išieškojimas negali būti nukreipiamas į skolininko turtą, jeigu skolininkas pateikia antstoliui įrodymų, kad išieškotiną sumą ir vykdymo išlaidas galima išieškoti per šešis mėnesius, o išieškant iš skolininkui priklausancio paskutinio būsto, kuriame jis gyvena, – per aštuoniolika mėnesių, darant CPK 736 straipsnyje nurodyto dydžio išskaitas iš skolininko darbo užmokesčio, pensijos, stipendijos ar kitų pajamų (CPK 663 straipsnio 1 dalis). Taip pat skolininkas ar išieškotojas gali pareikšti prieštaravimus dėl turto įkainojimo areštuojant skolininko turtą. Jeigu skolininkas ar išieškotojas prieštarauja antstolio atliktam įkainojimui arba jei antstoliui kyla abejonų dėl turto vertės, antstolis turto vertei nustatyti skiria ekspertizę. Išieškotojui ar skolininkui pareiškus motyvuotus prieštaravimus dėl ekspertizės išvados, jų prašymu antstolis patarkymu gali skirti papildomą ar pakartotinę ekspertizę.

Taigi galima daryti išvadą, kad rungyniškumo principas vykdymo procese taip pat taikytinas ir yra svarbus užtikrinant skolininko ir ieškotojo interesų apsaugą. Vis dėlto kyla klausimas, ar antstoliui vykdomo procese kyla pareiga užtikrinti rungyniškumo principo tinkamą įgyvendinimą? Kokia apimtimi vykdymo metu taikomas civiliniame procese galiojantis reikalavimas pagrįsti įrodymais savo reikalavimus? Autorių nuomone, antstoliui kyla pareiga sudaryti sąlygas vykdymo proceso šalims tinkamai realizuoti jiems suteikiamas teises ir, šitaip įgyvendinant rungynišką vyk-

60 „Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-677-790/2019“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 21 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=060432b7-a799-48f0-9532-78713b352187>.

61 „Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. liepos 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-422-464/2018“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 18 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=fca35d5e-9037-4754-8ea6-13b91be17adc>.

dymo procesą (pavyzdžiui, įkainojant turtą, nustatant turto pardavimo iš varžytynių pradinę kainą ir pan.), apginti tiek išieškotojo, tiek skolininko interesus. Todėl antstolis, esant poreikiui, turėtų paprašyti vykdymo procese dalyvaujančių asmenų pateikti papildomus duomenis, paaiškinimus, pagrįdžiančius jų teiginius.

Išvados

1. Teisės į teisingą teismą principas taikomas ir vykdymo procese, tačiau ne visa apimtimi. Konvencijos 6 straipsnyje nustatytos teisės į teisingą teismą garantijos kaip proceso operatyvumas, šalių lygiateisiškumas ir rungtyniškumas taikomos ir vykdymo proceso metu.
2. Bendrųjų civilinio proceso principų taikymas vykdymo procese pasižymi tam tikrais ypatumais. Šie principai visa apimtimi taikomi tik ginčo nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme metu. Vis dėlto tai nereiškia, kad nėra taikomi ir kitose civilinio proceso stadijose, įskaitant vykdymo procesą. Bendrųjų civilinio proceso principų taikymas vykdymo procese nulemtas vykdymo proceso specifikos, t. y. vykdymo proceso metu siekiama ne išspręsti tarp šalių kilusį ginčą, o kuo greičiau ir ekonomiškiau įstatymų nustatyta tvarka įvykdyti sprendimą. Todėl bendrieji civilinio proceso principai vykdymo procese turi būti taikomi atsižvelgiant tiek į šių principų tikslus, tiek į vykdymo proceso specifiką.
3. Iki naujojo CPK 650 straipsnio 3 dalies pakeitimo priėmimo dispozityvumo principas vykdymo procese ryškiausiai pasireiškė išieškotojui įgyvendinant savo teisę pradėti vykdymo procesą ir pasirinkti vykdomąjį dokumentą vykdančių antstolį. Šiuo pakeitimu apribojus išieškotojo galimybę pasirinkti vykdomąjį dokumentą dėl piniginio išieškojimo vykdančių antstolį, susiaurintas dispozityvumo principo taikymas priverstinio vykdymo procese. Apribojus išieškotojui galimybę pasirinkti vykdomąjį dokumentą vykdančių antstolį, iš vykdymo proceso pašalinama antstolių tarpusavio konkurencijos sąlyga, kuri 2003 m. reformavus vykdymo procesą leido aiškiai padidinti vykdymo proceso efektyvumo rodiklius. Įstatymų leidėjas, siekdamas sumažinti skolininkui tenkančią vykdymo išlaidų našta priverstinio vykdymo procese, taip apribodamas kreditoriaus teisę pasirinkti vykdomąjį dokumentą vykdančių antstolį, neskatina sprendimų vykdymo gera valia, kadangi skolininkui tenkanti pareiga atlyginti vykdymo išlaidas reiškia ekonominius padarinius dėl sprendimo neįvykdymo gera valia.
4. Proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo reikalavimo įgyvendinimą teisės aktai numato visiems vykdymo procese dalyvaujantiems subjektams. Pagrindinis koncentruotumo ir ekonomiškumo principo tikslas vykdymo procese – įvykdyti sprendimą kuo operatyviau, siekiant išvengti ekonominės vertės praradimo ir nebūtinų skolininko nuostolių, užtikrinant, kad išieškotojo reikalavimas būtų kuo geriau patenkintas. Sistemškai aiškinant

- CPK nuostatas nustatyta, kad šiam principui užtikrinti vykdymo procese reikšmingi ir teismo atliekami veiksmai (pavyzdžiui, taikant skubaus sprendimų vykdymo institutą, kuo operatyviau nagrinėjant vykdymo procese kilusius ginčus ir kt.).
5. Šalių lygiateisiškumas vykdymo procese siejamas su išieškotojo, skolininko ir trečiųjų suinteresuotų asmenų lygiomis galimybėmis skusti antstolio veiksmus, taip pat išieškotojo ir skolininko teise vykdymo procese sudaryti taikos sutartį ir kt. Rungtyniškumo principas vykdymo procese taikomas, kai ginčijami turto pardavimo iš varžytynių, perdavimo išieškotojui bei turto pardavimo be varžytynių aktai. Rungtyniškas procesas nulemia tai, jog vykdymo proceso šalis, nesutinkanti su tam tikru procesiniu veiksmu, privalo pagrįsti savo reikalavimo pagrįstumą ir įrodyti savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrįstumą.

THE APPLICATION OF THE GENERAL PRINCIPLES OF CIVIL PROCEDURE IN ENFORCEMENT PROCEEDINGS

Marius Žemkauskas

University of Zurich, Switzerland

Mykolas Kirkutis

Mykolas Romeris University, Lithuania

Vigintas Višinskis

Mykolas Romeris University, Lithuania

Abstract. *This article explores the application of the general principle of civil procedure in enforcement proceedings, and the position of enforcement proceedings in the system of law.*

The initial focus of the article is the application of human rights in enforcement proceedings, and in this regard the European Convention on Human Rights has not established concrete rights in enforcement proceedings. Nevertheless, the case law of the European Court of Human Rights suggests that the right to a fair trial is applicable in enforcement proceedings. This application of human rights protection standards in the enforcement proceedings suggests that enforcement should be understood as an integral part of the judicial process, in which the principles of this process must also be applied in order to effectively protect the right to a court (effective enforcement). The mere fact that enforcement is carried out by a bailiff, and not by a court in enforcement proceedings, does not mean that member states have no obligation to ensure the protection of these rights.

The authors then proceed to analyze the practical problems of the application of the

general principles of civil procedure, such as the principle of dispositivity, procedural concentration, efficiency, equality of arms and adversarial process affecting the regulation of execution proceedings in enforcement proceedings. The authors found that these principles are also applicable in enforcement proceedings.

Keywords: *civil proceedings, execution of judgements, right to a fair trial, principles of law.*

Marius Žemkauskas, Ciuricho universiteto magistrantas. Mokslinių tyrimų kryptys: civilinis procesas, arbitražas, civilinė teisė.

Marius Žemkauskas, LL. M. candidate at the University of Zurich. Research interest: civil procedure, arbitration, civil law.

Mykolas Kirkutis, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės instituto lektorius, doktorantas. Mokslinių tyrimų kryptys: civilinis procesas, nemokumo teisė, vykdymo procesas.

Mykolas Kirkutis, PhD candidate at the Institute of Private Law at the Mykolas Romeris University Law School. Research interests: civil procedure, corporate insolvency law, enforcement proceedings.

Vigintas Višinskis, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės instituto profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: įmonių nemokumo teisė, civilinis procesas.

Vigintas Višinskis, Professor at Mykolas Romeris University, Mykolas Romeris Law School, Institute of Private Law. Research interests: corporate insolvency law, civil procedure.